

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาความเชื่อเกี่ยวกับผีในชุมชนชนบทภาคเหนือ เป็นการศึกษาพฤติกรรมมนุษย์ในสังคม จากสภาพแวดล้อมตามความเป็นจริงของบริบทชุมชนที่ศึกษา โดยมองจากหลายมิติแบบองค์รวมของปรากฏการณ์ ในการศึกษครั้งนี้ผู้วิจัยต้องการทราบถึงความเชื่อเรื่องผีที่มีผลต่อการควบคุมพฤติกรรมของคนในชุมชน ให้อยู่ในกรอบในระเบียบ และถูกต้องตามจารีตประเพณีที่ดำรง ผู้วิจัยจึงเลือกทำงานวิจัยเชิงคุณภาพเพื่ออธิบายภาพปรากฏการณ์ให้ลึกซึ้ง เพราะงานวิจัยเชิงคุณภาพ เป็นงานที่ต้องการข้อมูลที่รอบด้านทุกแง่มุม มีการเก็บรายละเอียดทางด้านสภาพสิ่งแวดล้อม สังคม เศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง ความเชื่อ พิธีกรรม ฯลฯ จึงทำให้เข้าใจถึงระบบความคิด ระบบความเชื่อของคนในชุมชน ซึ่งไม่สามารถศึกษาได้จากการเก็บข้อมูลเพียงครั้งเดียวหรือโดยการใช้แบบสอบถาม ผู้วิจัยต้องซักถามอย่างละเอียดถี่ถ้วนและที่สำคัญคือผู้วิจัยต้องเน้นการศึกษาความสัมพันธ์ภายในชุมชนให้มาก เพื่อจะได้ข้อมูลตามจุดประสงค์ที่กำหนดไว้ ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้ดำเนินการศึกษาตามขั้นตอนต่อไปนี้คือ

1. การศึกษาข้อมูลจากเอกสารและบุคคล

ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสาร ตำรา บทความ และรายงานที่เกี่ยวกับความเชื่อเรื่องผีในชุมชนชนบทภาคเหนือ และศึกษาแนวคิดต่าง ๆ เพื่อสร้างกรอบแนวคิดในการวิจัยและเครื่องมือในการวิจัยก่อนออกเดินทางเข้าสู่ชุมชน และที่ขาดไม่ได้คือเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับหมู่บ้านเพราะต้องศึกษาข้อมูลเบื้องต้นก่อนว่าหมู่บ้านนี้มีลักษณะอย่างไร

1.1 ศึกษาจากเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในการดำเนินการวิจัย ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสาร แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังนี้

- เอกสารข้อมูลแนวทางการพัฒนาการเกษตร 2540 ผู้วิจัยได้ไปติดต่อขอเอกสารที่ว่า การอำเภอสารภี โดยบอกวัตถุประสงค์ว่าจะนำไปทำการวิจัยเกี่ยวกับหมู่บ้านหนองแฝก ซึ่งผู้วิจัยได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดี อาจจะเป็นเพราะผู้วิจัยเป็นประชาชนคนหนึ่ง ในอำเภอสารภี จากเอกสารแนวทางการพัฒนาการเกษตร 2540 ทำให้ผู้วิจัยได้ข้อมูลเกี่ยวกับตำแหน่งที่ตั้งของหมู่บ้าน ลักษณะทางกายภาพของหมู่บ้าน และยังได้ข้อมูลเกี่ยวกับการแบ่งการปกครอง ด้านศาสนา ด้านอุตสาหกรรม ด้านแรงงาน ด้านการศึกษา ด้าน

สาธารณูปโภค ด้านการประกอบอาชีพ ด้านความสัมพันธ์ของคนในชุมชนหนองแฟกเป็นอย่างดี โดยเฉพาะสถิติในด้านต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์สำหรับผู้วิจัยเป็นอย่างมาก

- เอกสารสาธารณสุขประจำตำบล 2540 ในชุมชนหนองแฟกมีสำนักงานสาธารณสุขอยู่ 1 แห่ง ซึ่งตั้งอยู่ที่หมู่ที่ 3 เป็นสถานที่ที่ถือว่ามีความใหญ่และมีเอกสารเกี่ยวกับด้านสุขภาพของชาวบ้านจำนวนมาก ผู้วิจัยได้ข้อมูลเกี่ยวกับความเป็นอยู่ของชาวบ้านมาอย่างง่ายดายเพราะผู้วิจัยมักจะไปใช้บริการจากสำนักงานสาธารณสุขอยู่เป็นประจำ จึงเป็นที่รู้จักคุ้นเคยกัน ประกอบกับผู้วิจัยประกอบอาชีพเป็นครูจึงทำให้เป็นที่เคารพนับถือของคนในหมู่บ้าน ผู้วิจัยจึงได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดี

- แนวคิดวัฒนธรรมชุมชน
- แนวคิดเกี่ยวกับความเชื่อ พิธีกรรมและประเพณี
- แนวคิดการถ่ายทอด
- แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้
- แนวคิดเกี่ยวกับการควบคุมทางสังคม
- งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สำหรับแนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องนั้นผู้วิจัยได้เริ่มศึกษาจากเอกสารที่ห้องสมุด โดยเลือกศึกษาจากหนังสือที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับงานวิจัย คือหนังสือที่เกี่ยวกับความเชื่อและพิธีกรรม ประเพณีต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับผีของชาวล้านนา ศึกษาเกี่ยวกับหนังสือที่มีแนวคิดทฤษฎีที่เป็นแนวคิดเกี่ยวกับงานวิจัย และศึกษาเกี่ยวกับงานวิจัยของรุ่นพี่ที่ทำการเกี่ยวกับเรื่องที่คล้ายกัน เพื่อจะได้นำไปวิเคราะห์เปรียบเทียบและเป็นแนวทางในการทำวิจัยต่อไป

1.2 ศึกษาจากบุคคลที่ให้ข้อมูล เนื่องจากการวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ที่ศึกษาทำความเข้าใจปรากฏการณ์ทางสังคมเกี่ยวกับความเชื่อ พิธีกรรมและประเพณีที่เกี่ยวกับผีโดยมุ่งไปที่วิธีการควบคุมความประพฤติของคนซึ่งอาศัยความเชื่อเรื่องผีเข้ามาเกี่ยวข้อง จากปรากฏการณ์ดังกล่าวเกิดขึ้นภายใต้เงื่อนไขและปัจจัยอะไรบ้าง ดังนั้นผู้วิจัยจึงศึกษา การขัดเกลากายทางสังคม ด้านความเชื่อว่ามีกระบวนการอย่างไร มีกลไก เงื่อนไขอะไร ที่มีผลต่อการขัดเกลากายนั้น ฉะนั้นการวิจัยจึงไม่ใช่การศึกษาประชากรในความหมายของการวิจัยเชิงปริมาณ แต่เป็นการหาผู้ให้ข้อมูลหลักแทนการสุ่มตัวอย่าง ซึ่งแยกเป็นกลุ่มไว้ดังนี้

ผู้นำทางศาสนา ได้แก่ เจ้าอาวาสและพระสงฆ์ การที่ผู้วิจัยนับถือศาสนาพุทธ จึงทำให้คุ้นเคยกับวัดเป็นอย่างดี วันพระหรือวันสำคัญทางศาสนาผู้วิจัยต้องไปร่วมพิธีด้วยเกือบทุกครั้ง ไปฟังพระเทศน์หรือไปช่วยงานต่าง ๆ เวลาทางวัดมีงาน ผู้วิจัยเชื่อว่าผู้นำทางศาสนามีบทบาทเกี่ยวกับพิธีกรรมต่างๆ เพราะถูกกำหนดให้อยู่ในฐานะของผู้เป็นตัวแทนคำสอนทาง

ศาสนาเป็นสื่อผ่านโลกของชีวิตจริงและชีวิตหลังความตายในการทำบุญอุทิศส่วนกุศลถึงผู้ตาย โดยสวดมนต์ให้แก่ดวงวิญญาณนั้น ๆ และในกรณีที่พระสงฆ์เป็นผู้เล่าเรื่องชาดกต่าง ๆ ตามหลักพุทธศาสนาย่อมมีผลยอมรับเชื่อถือของบุคคล พิธีกรรมอะไรก็ตามถ้ามีพระสงฆ์เป็นผู้ประกอบพิธีกรรม จะทำให้เกิดบรรยากาศของความศักดิ์อันมีผลต่อการยอมรับของบุคคลในการขัดเกลาความเชื่อดังนั้นพระสงฆ์จึงเป็นผู้ให้ข้อมูลหลักที่สำคัญกลุ่มหนึ่ง

ผู้นำชุมชน ได้แก่ ผู้นำที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้าน คณะกรรมการวัดและผู้นำกลุ่มต่าง ๆ ที่ได้รับการคัดเลือกจากประชาชน ผู้วิจัยเมื่อรู้ว่าจะวิจัยเรื่องความเชื่อเรื่องในชุมชนชนบทภาคเหนือ และต้องลงพื้นที่ที่ชุมชนหนองแฝกแล้ว ผู้วิจัยได้เข้าไปขออนุญาต กำนันบุญชุม แสงรัตน์ ซึ่งเป็นกำนันตำบลหนองแฝกทันที เพราะการเข้าชุมชนต้องทำการขออนุญาตท่านก่อนเป็นอันดับแรก เหมือนขอใบปูทางให้เดินสะดวกขึ้น และที่สำคัญคือท่านจะทราบถึงประชากรภายในหมู่บ้านเป็นอย่างดีว่าใครสมควรจะให้ข้อมูลด้านไหนแก่ผู้วิจัย จะทำให้การวิจัยได้ข้อมูลที่ถูกต้อง การเข้าไปขอเก็บข้อมูลในหมู่บ้านโดยผ่านผู้นำชุมชนทำให้ผู้วิจัยได้รับข้อมูลที่ครบถ้วน เพราะชาวบ้านให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี

ผู้มีความรู้ในการทำพิธีกรรม ในที่นี้หมายถึง ผู้อาวุโส และผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับพิธีกรรม เช่น ปู่จารย์ มรรคทายก พี่เลี้ยงในสำนักทรง หรือผู้ที่ปฏิบัติและเข้าใจเกี่ยวกับพิธีกรรมดังกล่าว ผู้วิจัยรู้จักและคุ้นเคยกับพ่อหนานแก้ว ศิริบุรณ เป็นอย่างดีเพราะพ่อหนานเป็นพ่อของเพื่อนผู้วิจัยซึ่งเปรียบเหมือนกับเป็นพ่อของผู้วิจัยนั่นเอง พ่อหนานเป็นผู้ที่มีความชำนาญเกี่ยวกับพิธีกรรม โดยเฉพาะพิธีกรรมที่เกี่ยวกับผีต่าง ๆ พ่อหนานจะทราบเกือบทุกเรื่อง เมื่อตอนที่ผู้วิจัยทำบุญขึ้นบ้านใหม่นั้น ผู้วิจัยได้ให้พ่อหนานดำเนินการทุกอย่างให้หมด และที่สำคัญพ่อหนานเป็นผู้ที่ให้ข้อมูลหลักที่สำคัญที่สุด ถ้าเรื่องใดพ่อหนานตอบไม่ได้ พ่อหนานจะแนะนำผู้ที่รู้ข้อมูลให้หมด เมื่อผู้วิจัยไปถามคนที่พ่อหนานแนะนำให้ไปหา แต่บอกว่าพ่อหนานให้มาถามเท่านั้น ผู้วิจัยได้รับความร่วมมือทุกคน เพราะพ่อหนานเป็นที่เคารพของคนในหมู่บ้าน จึงทำให้ได้ข้อมูลตามที่ต้องการหมด

ชาวบ้าน ในที่นี้หมายถึง ชาวบ้านในตำบลหนองแฝก ทั้งที่ยอมรับและไม่ยอมรับในความเชื่อและพิธีกรรมต่าง ๆ ในหมู่บ้าน โดยแบ่งออกเป็นตามช่วงอายุคือ อายุ 10-20 ปี อายุ 21-30 ปี อายุ 31-40 ปี อายุ 41-60 ปี และอายุ 61 ปีขึ้นไป การที่ผู้วิจัยแบ่งการเก็บข้อมูลออกเป็น 5 ช่วง เพราะผู้วิจัยต้องการแนวคิดในแต่ละวัยว่ามีความคิดที่เหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร ผู้วิจัยได้ข้อมูลจากชาวบ้านเป็นอย่างมาก อาจเป็นเพราะผู้วิจัยก็เป็นชาวบ้านคนหนึ่ง ในหมู่บ้านหนองแฝก และผู้ที่ให้ข้อมูลทุกคนผู้วิจัยรู้จักคุ้นเคยเป็นอย่างดี

เจ้าทรง ร่วงทรง หรือม้ายี่ ซึ่งเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับผี ในการเก็บข้อมูลครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เลือกนางอัมพร หัดโกสน ซึ่งเป็นเจ้าทรงประจำหมู่บ้านเป็นผู้ให้ข้อมูลหลักเพราะผู้วิจัยเชื่อว่า พิธีการทรงเจ้ามีบทบาทอย่างยิ่งในการจัดเทศกาลความเชื่อเหนือธรรมชาติแก่ผู้คนในชนบท จากโลกทัศน์ที่มีอยู่ของผู้คนในชุมชนและการดำรงบทบาทของเจ้าทรงในฐานะของการสื่อสารระหว่างอำนาจเหนือธรรมชาติกับมนุษย์ ดังนั้นเจ้าทรง ร่วงทรง หรือม้ายี่จึงเป็นกลุ่มคนที่ให้ข้อมูลในการวิจัยด้วย ประกอบกับนางอัมพร หัดโกสน ยังเป็นม้ายี่หรือเป็นที่ประทับทรงของเจ้าบ้านหรือผีเสื้อบ้านของหมู่บ้านหนองแฝกด้วย ผู้วิจัยได้ขอคำแนะนำจากนางอัมพร หัดโกสน ในเรื่องต่าง ๆ มากมายโดยเฉพาะพิธีกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับผี และขอให้แนะนำไปหาเจ้าทรง ม้ายี่ เจ้าทรงที่รู้จักด้วยเพื่อจะได้ข้อมูลตรงตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้

องค์กรในชุมชนที่มีบทบาทในการจัดเทศกาลต่าง ๆ แก่ชุมชน ในที่นี้ หมายถึง โรงเรียน สถานีอนามัย และวัด ผู้วิจัยได้เลือกโรงเรียนเวียงเศรษฐี ซึ่งเป็นโรงเรียนประจำตำบลหนองแฝก เลือกสถานีอนามัยบ้านหนองแฝก และเลือกวัดหนองแฝก เป็นสนามวิจัย โดยผู้วิจัยเข้าไปสัมภาษณ์เก็บข้อมูลจากเอกสารและตัวบุคคลากรในองค์กรนั้น ๆ เพื่อนำไปวิเคราะห์ว่าองค์กรต่าง ๆ มีส่วนในการจัดเทศกาลความเชื่อเรื่องผีอย่างไร ซึ่งบุคคลากรในองค์กรมีความสำคัญมากในการให้ข้อมูล ผู้วิจัยได้กำหนดผู้ที่ให้ข้อมูลหลักในการศึกษาวิจัยมีดังนี้

1. ท่านพระครูสุจิตบุญญาภรณ์	เจ้าอาวาสวัดหนองแฝก
2. ท่านพระครูอินตาอินทระโส	พระสงฆ์อาวาส
3. นายบุญชุม แสงรัตน์	กำนันบ้านหนองแฝก
4. นายประภัทร์ มูลสม	ผู้ใหญ่บ้านหนองแฝก
5. พ่อหนานแก้ว ศิริบูรณ์	ผู้มีความรู้ในการทำพิธีกรรม
6. พ่อหนานนาค ใจมา	ผู้มีความรู้ในการทำพิธีกรรม
7. พ่อหนานอินตา ฟองฤทธิ์	ผู้อาวุโส
8. พ่อหนานสม วิริยะ	ผู้อาวุโส
9. นางจิราภรณ์ ศิริบูรณ์	ชาวบ้าน
10. นางสุนันทา เจริญสุข	ชาวบ้าน
11. นางมยุรี นิลเพชร	ชาวบ้าน
12. พ่อน้อยตา วรฝน	ชาวบ้าน
13. นางอัมพร หัดโกสน	เจ้าทรง

2. การเข้าสู่ชุมชน

2.1 การวางแผนการเข้าสู่ชุมชน ผู้วิจัยเป็นประชากรคนหนึ่งในชุมชนหนองแฝก เพราะบ้านของผู้วิจัยอยู่หมู่ที่ 2 ของชุมชน ดังนั้นจึงเข้าสู่ชุมชนทุกวันแต่การเข้าสู่ชุมชนเพื่อเก็บข้อมูลการวิจัยนั้น ผู้วิจัยได้วางแผนว่าจะใช้เวลาช่วงไหนในการเข้าชุมชนโดยกำหนดไว้ว่าจะเข้าชุมชนในช่วงวันหยุดและตอนเย็นหลังจากเลิกทำงานหรือในช่วงที่ในหมู่บ้านมีประเพณีและพิธีกรรมต่างๆ เมื่อวางแผนการดำเนินงานและสร้างเครื่องมือเสร็จเรียบร้อยแล้ว ผู้วิจัยจึงได้เริ่มทำการเข้าชุมชนเพื่อเก็บข้อมูลเดือนมกราคม 2543 จนถึงเดือนธันวาคม 2543 โดยเก็บตามขั้นตอนที่วางเอาไว้ ที่สำคัญคือเมื่อวางแผนการเข้าสู่หมู่บ้านแล้วผู้วิจัยต้องเตรียมความพร้อมทั้งร่างกายและจิตใจด้วย

2.2 การประสานงานเพื่อเข้าสำรวจชุมชน ผู้วิจัยไม่ได้เป็นคนในชุมชนมาแต่กำเนิด แต่ผู้วิจัยได้มาอาศัยอยู่ในชุมชนนี้ได้ประมาณ 4 ปี การจะเข้าชุมชนก็ต้องขออนุญาตกำนัน บุญชุม แสงรัตน์ หรือผู้มีอำนาจในชุมชนก่อน เพื่อแนะนำตัวและบอกความประสงค์ว่าต้องการอะไร การประสานงานเพื่อเข้าสำรวจชุมชนไม่มีอุปสรรค เพราะชาวบ้านเป็นคนที่ยิ้มแย้ม และผู้วิจัยมีอาชีพเป็นครู ซึ่งชาวบ้านให้ความนับถือ จึงทำให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้อง และตรงตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้อย่างครบถ้วน

2.3 การเตรียมตัวเข้าสู่ชุมชนเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้เตรียมตัวเตรียมใจและจัดเตรียมอุปกรณ์ต่าง ๆ ในการสำรวจให้พร้อมก่อนเข้าชุมชนเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล ดังที่ผู้วิจัยจะกล่าวในหัวข้อต่อไป

3. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล

3.1 ตัวผู้วิจัยเอง เป็นเครื่องมือที่สำคัญที่สุด เพราะการวิจัยในแนวนี้เป็นการใช้คนสัมผัสกับคน ผู้วิจัยต้องใช้ความคุ้นเคยกับผู้ให้ข้อมูลเพื่อให้ข้อมูลที่แท้จริงตามที่ได้กล่าวแล้ว การเก็บข้อมูลใช้วิธีการสัมภาษณ์ รวมทั้งการสังเกตสิ่งแวดล้อมและปฏิกิริยาของผู้ที่ให้ข้อมูลตลอดเวลา เพื่อเก็บภาพของอารมณ์ผู้ให้ข้อมูล นำมาวิเคราะห์ประกอบกับข้อมูลเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องที่สุด

3.2 แบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง เป็นแบบสัมภาษณ์ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดหัวข้อที่ทำการศึกษาไว้กว้าง ๆ ล่วงหน้า ไม่มีการกำหนดคำตอบไว้ตายตัว คำถามจึงเปลี่ยนแปลงยืดหยุ่นได้ ผู้วิจัยมีอิสระในการดัดแปลงคำถามให้เหมาะสม ลักษณะของคำถามเป็นแบบปลายเปิด การที่ทำแบบนี้เพราะผู้วิจัยต้องการใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก เพื่อได้ข้อมูลครบถ้วน โดยกำหนดหัวข้อการสัมภาษณ์ไว้ดังนี้

3.2.1 ข้อมูลหมู่บ้าน ได้แก่ ประวัติหมู่บ้าน การพัฒนาของหมู่บ้าน สภาพทางกายภาพของหมู่บ้าน ลักษณะการเมืองการปกครอง อาชีพ รายได้ วิถีชีวิตของชุมชน ระบบเครือญาติ ขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมของชุมชน ซึ่งข้อมูลนี้ได้มาจากการบอกเล่าของ ท่านพระครูอินทอินทรโสซึ่งเป็นพระสงฆ์ที่มีพรรษามากที่สุด ประกอบกับการบอกเล่าของผู้อาวุโสภายในหมู่บ้าน รวมไปถึงเอกสารของการพัฒนาการเกษตรประจำหมู่บ้านที่ผู้วิจัยได้มาจากสำนักงานการเกษตรอำเภอสารภี โดยผู้วิจัยได้เข้าไปขอที่ ที่ว่าการอำเภอสารภี ซึ่งก็ได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดี และผู้วิจัยได้ข้อมูลจากการสังเกตชุมชนบ้านหนองแฝกโดยทั่วไปนำมาประกอบในการเขียนด้วย

3.2.2 ข้อมูลเกี่ยวกับความเชื่อ พิธีกรรม ประเพณีที่เกี่ยวกับผีที่มีอยู่ในชุมชน ผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ และสังเกตควบคู่ไปด้วยขณะสัมภาษณ์ การสัมภาษณ์ดำเนินไปขณะมีพิธีกรรมหรือประเพณีและหลังจากเสร็จพิธีกรรม โดยผู้วิจัยเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งในการประกอบพิธีกรรมนั้น ซึ่งผู้ให้สัมภาษณ์คือบุคคลทั้งที่ได้กล่าวมาแล้วในผู้ให้ข้อมูลหลัก

3.2.3 การเปลี่ยนแปลงของชุมชน ทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม ผู้วิจัย ได้ทำการเปรียบเทียบว่าในชุมชนที่เป็นมาในอดีต และปัจจุบันแตกต่างกันอย่างไร มีอะไรบ้างที่ยังคงอยู่และมีอะไรบ้างที่หายไปแล้วจากชุมชนโดยเฉพาะการขัดเกลาทางสังคม ด้านความเชื่อ ศึกษาถึงกระบวนการขัดเกลาทางด้านความเชื่อ วิธีการ ผู้ขัดเกลา ผู้ถูกขัดเกลา ว่ามีการเปลี่ยนแปลงมากน้อยเพียงใด

3.2.4 กลไกที่มีผลต่อกระบวนการขัดเกลา ผู้วิจัยได้ศึกษาถึงกระบวนการทางศีลธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีของชุมชน วิธีการถ่ายทอด ระบบสัญลักษณ์ บทบาทของบุคคลที่เกี่ยวข้อง สถานการณ์ และการควบคุมทางสังคม การสัมภาษณ์จะใช้บุคคลที่ให้ข้อมูลทั้งหมดดังที่กล่าวมาแล้ว ผู้วิจัยใช้เวลาในการสัมภาษณ์ช่วงตอนเย็นหลังจากที่ผู้ให้ข้อมูลรับประทานอาหารเย็นเสร็จเรียบร้อยแล้ว

3.3 แบบบันทึกข้อมูลภาคสนาม เป็นแบบที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเพื่อบันทึกรายละเอียดที่ได้จากการสัมภาษณ์ การสังเกต และสภาพแวดล้อมที่เกี่ยวข้อง

แบบบันทึกสร้างตามวัตถุประสงค์ดังนี้

- ความเชื่อเรื่องผีในชุมชนมีอะไรบ้าง
- พิธีกรรมที่เกี่ยวกับผีในชุมชนมีอะไรบ้าง
- ประเพณีที่เกี่ยวกับผีในชุมชนมีอะไรบ้าง

- วิธีการควบคุมความประพฤติด้านต่าง ๆ ของคนโดยอาศัยความเชื่อเรื่องผี มีด้านใดบ้างและใช้ความเชื่อเรื่องผีอะไรในการควบคุม
- วิธีการที่ใช้ในการถ่ายทอดความเชื่อเรื่องผีใช้วิธีการอะไรบ้างในการจัดเกล้า และมิกลไก่อะไรบ้างในการถ่ายทอด

แบบบันทึกเพื่อป้องกันการลืมนั้น ผู้วิจัยได้จัดทำสองขั้นตอน คือ การจดบันทึกย่อขณะทำการสังเกต และบันทึกหลังการสังเกตเห็น ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขของการเก็บข้อมูลขั้นที่สอง คือ นำบันทึกย่อที่เขียนไว้มาเรียบเรียงใหม่ เพื่อให้มีข้อความขยายมากขึ้น และในบางครั้งผู้วิจัยได้ใช้เทปเพื่อบันทึกในการสัมภาษณ์ แล้วจึงนำมาเรียบเรียงใหม่ในภายหลัง เพื่อตอบให้ตรงจุดประสงค์ที่วางไว้

3.4 วิธีการสังเกต ผู้วิจัยมีโอกาใช้วิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมควบคู่กันไปในขณะที่ศึกษาในชุมชน

การสังเกตแบบมีส่วนร่วม ผู้วิจัยได้ใช้ขณะที่เข้าร่วมพิธีกรรม และประเพณีต่าง ๆ โดยผู้วิจัยได้เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของพิธี คือ เข้าไปช่วยทำอาหาร ช่วยเสิร์ฟน้ำ ช่วยตกแต่งบริเวณและร่วมกิจกรรมบางอย่างกับชาวบ้าน การสังเกตของผู้วิจัยจะไม่ทำให้ผู้ถูกวิจัยรู้ตัวว่ากำลังถูกสัมภาษณ์อยู่ ผู้วิจัยใช้การพูดคุยและดูพิธีกรรมต่าง ๆ ไว้ แล้วนำกลับมาบันทึกที่บ้านเพื่อป้องกันการลืม

การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม ผู้วิจัยได้ใช้ทุกขณะที่อยู่ในชุมชน ซึ่งจะต้องเป็นคนช่างสังเกต แต่การสังเกตจะต้องไม่ทำให้ผู้ถูกสังเกตรู้ตัวว่าผู้วิจัยกำลังสังเกตพฤติกรรมหรือปรากฏการณ์ต่าง ๆ เทคนิคนี้จะต้องใช้ความสามารถพิเศษ เพื่อมิให้ชาวบ้านเกิดความระแวงสงสัยหรือเกิดความอึดอัดขณะที่ผู้วิจัยทำการศึกษาอยู่

3.5 กล้องถ่ายรูปและเทปบันทึกเสียง เพื่อบันทึกภาพและเสียงซึ่งช่วยในการทำความเข้าใจและวิเคราะห์ข้อมูลในบางกรณี

4. การรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ และตรวจสอบข้อมูล

4.1 การรวบรวมข้อมูลในชุมชน เพื่อเก็บข้อมูลพื้นฐานของชุมชนด้านสังคม ประชากร เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม โดยการสัมภาษณ์และค้นคว้าเอกสารจากหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

4.1.1 การเข้าไปอยู่ร่วมในหมู่บ้าน เพื่อสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการได้รับข้อมูลที่แท้จริง ผู้วิจัยได้ใช้เงื่อนไขจากการที่มีญาติผู้ใหญ่และคนรู้จักอยู่ในชุมชนประกอบกับการที่ผู้วิจัยเป็นคนในชุมชนด้วย ดังนั้นในการเข้าไปในชุมชนจึงไม่มี

อุปสรรค ผู้วิจัยไม่ได้เข้าไปในรูปแบบของนักศึกษาแต่เข้าไปในฐานะชาวบ้านคนหนึ่ง ในชุมชน โดยหาโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ที่จัดขึ้นในหมู่บ้าน ทำให้ผู้วิจัยเห็นถึงวิถีชีวิตในหลายแง่มุม และสะท้อนแนวคิดเกี่ยวกับความเชื่อของชุมชนในด้านต่าง ๆ ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

จากเหตุผลที่ผู้วิจัยอยู่ในชุมชน และมีคนรู้จักคุ้นเคยค่อนข้างมากในชุมชน จึงได้รับความร่วมมืออย่างดียิ่งในการให้ข้อมูล แต่ก็ยังมีผลต่อการมองความต่างความเหมือนของปรากฏการณ์ในระบบความเชื่อและพิธีกรรม ฉะนั้นในการเก็บรวบรวมข้อมูลจึงต้องพยายามมองมุมมองของคนภายนอกและภายในชุมชน พยายามทำความเข้าใจปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นด้วยความยุติธรรมและเป็นกลาง โดยไม่ได้เอาเกณฑ์ของผู้วิจัยเข้าไปตัดสินหรือกำหนดหรือประเมินการ

4.1.2 การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก เป็นแหล่งข้อมูลที่มีความสำคัญมากในการวิจัย ซึ่งผู้วิจัยได้แบ่งผู้ให้ข้อมูลหลักไว้ 6 กลุ่ม ได้แก่

- กลุ่มผู้นำทางศาสนา
- กลุ่มผู้นำหมู่บ้าน
- กลุ่มผู้มีความรู้ในการทำพิธีกรรม
- กลุ่มกลุ่มผู้อาวุโส
- กลุ่มชาวบ้าน
- กลุ่มเจ้าทรง ร่างทรง และม้าขี่

การสัมภาษณ์เป็นการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก โดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้างและบันทึกข้อมูลสนาม และใช้กล้องถ่ายรูปและเทปบันทึกเสียงบางกรณี ทั้งนี้รวมถึงการร่วมสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมด้วยชุมชนด้วย

4.1.3 การสังเกตข้อมูลทางกายภาพและปรากฏการณ์ในสังคมที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน โดยช่วงแรกสังเกตข้อมูลทางภูมิศาสตร์ เช่น ที่ตั้งหมู่บ้าน ถนน แม่น้ำ การตั้งบ้านเรือนโดยวิธีการศึกษานั้น ศึกษาจากการสังเกตการปฏิสัมพันธ์ของคนในชุมชน การปฏิบัติของบุคคล และกลุ่มเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องผี และรูปแบบของพิธีกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยการบันทึกข้อมูลเก็บไว้ ประกอบกับผู้วิจัยมีเอกสารที่เกี่ยวกับข้อมูลของมูลบ้านอยู่แล้วจึงนำมาเปรียบเทียบกับความเป็นจริงว่าถูกต้องกับการสัมภาษณ์หรือไม่

สำหรับการเก็บข้อมูลเกี่ยวกับความเชื่อนั้น มักจะมีภาพปรากฏการณ์ให้เห็นอยู่เป็นประจำ ชาวบ้านมักจะพยายามโน้มน้าวให้ผู้วิจัยเกิดความศรัทธาหรือความเชื่อ โดยการชักชวนให้ไปร่วมพิธีกรรมต่าง ๆ การบอกเล่าถึงอำนาจต่าง ๆ หรือบางครั้งเมื่อเกิด

ปรากฏการณ์ขึ้น ผู้วิจัยถูกตามให้ไปร่วมในเหตุการณ์นั้นด้วย ผู้วิจัยถูกถามเสมอ ว่าเชื่อหรือไม่ ซึ่งผู้วิจัยต้องหาคำตอบที่ก่อให้เกิดความเป็นกลางมากที่สุด

4.2 การตรวจสอบข้อมูล ผู้วิจัยได้ตระหนักถึงประเด็นของการวิจัยครั้งนี้เป็นสำคัญ โดยเชื่อว่าข้อมูลที่ได้ทำการศึกษารวบรวมมานั้น ข้อมูลที่หามาได้ทั้งหมดต้องครอบคลุมกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยครั้งนี้และสามารถตอบปัญหาของการวิจัยได้ชัดเจนสมบูรณ์ครบถ้วน และต้องสอดคล้องกับกรอบแนวคิดในการวิจัยที่ได้กำหนด ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้ตรวจสอบข้อมูลทุกครั้งที่ทำการศึกษาข้อมูลในชุมชน โดยมีการเก็บรวบรวมข้อมูลอย่างเป็นระบบ จัดแบบบันทึกข้อมูลขึ้นมาเฉพาะ ทำให้ผู้วิจัยมีความสะดวกในการแยกแยะหมวดหมู่และประเภทของข้อมูลไว้ และการตรวจสอบข้อมูลนั้นผู้วิจัยได้ใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation Check) ซึ่งมีวิธีการดังนี้

4.2.1 การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (Data Triangulation Check) โดยตรวจสอบแหล่งที่มาซึ่งจะพิจารณาในเรื่องแหล่งเวลา แหล่งสถานที่ และแหล่งบุคคลที่ให้ข้อมูลนั้น ๆ ถ้าต่างเวลา ต่างสถานที่ ต่างบุคคล จะได้ข้อมูลเหมือนกันหรือไม่ หมายความว่า ในการใช้ช่วงเวลาที่ต่างกันในการเก็บข้อมูล เช่น เวลาเช้า เวลาบ่าย และเวลาเย็น นอกจากนั้นยังรวมไปถึงการทิ้งช่วงในการเก็บข้อมูลด้วย สำหรับแหล่งสถานที่และแหล่งบุคคลนั้น ผู้วิจัยตรวจสอบโดยการสนทนาพูดคุย ทั้งต่างเวลา ต่างสถานที่และต่างบุคคล ซึ่งในการหาคำตอบในแต่ละเรื่องแต่ละประเด็นผู้วิจัยได้สนทนาสอบถามจากบุคคลหลายกลุ่ม โดยแต่ละกลุ่มมีการรวมตัวที่ต่างสถานที่กัน ต่างกิจกรรมกัน ในการสนทนาบางครั้งถึงแม้จะต่างกลุ่มต่างกิจกรรมก็อาจจะเป็นบุคคลคนเดียวกันที่ให้ข้อมูล

ซึ่งการตรวจสอบในครั้งนี้ ต้องใช้ความอดทนและความพยายามของผู้วิจัยเป็นอย่างมาก เพราะผู้วิจัยต้องสร้างบรรยากาศในการสนทนา และเลือกโอกาสในการตรวจสอบให้ถูกต้องกับเวลา สถานที่และตัวบุคคล มิเช่นนั้นจะทำให้ชาวบ้านเกิดการเบื่อหน่ายในหัวข้อสนทนาได้

4.2.2 การตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีการรวบรวมข้อมูล (Methodological Triangulation Check) ผู้วิจัยใช้การสังเกตควบคู่ไปกับการซักถาม ทั้งที่เป็นการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม รวมไปถึงการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่มด้วย พร้อมกันนั้นผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลจากแหล่งเอกสารประกอบด้วย และได้นำข้อมูลจากเอกสารทั้งหมดไปตรวจสอบกับข้อมูลที่เป็นจริงภายในชุมชนอีกครั้งหนึ่ง เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องครบถ้วนสมบูรณ์ตามความเป็นจริง

4.3 การวิเคราะห์ข้อมูล เมื่อรวบรวมข้อมูลได้ครบแล้ว จึงนำข้อมูลทั้งหมดมาแยกหมวดหมู่ เพราะจะทำให้โยงใยถึงความสัมพันธ์ และความน่าเชื่อถือของปัจจัยต่าง ๆ เพื่ออธิบายสาเหตุความสัมพันธ์ รวมทั้งอธิบายการเกิดขึ้น การดำรงอยู่ และการเปลี่ยนแปลงของปรากฏการณ์ที่ศึกษา

การวิเคราะห์ข้อมูล ของผู้วิจัยได้ใช้วิธีวิเคราะห์ข้อมูลตามประเด็นที่ศึกษา ดังนี้

4.3.1 การวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับบริบทชุมชนที่ศึกษาและแหล่งข้อมูลต่าง ๆ เช่น หน่วยงานทางราชการที่เกี่ยวข้อง หน่วยงานพัฒนาองค์กรเอกชน องค์กรพัฒนาท้องถิ่น โดยผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลกระทำไปพร้อม ๆ กันตลอดเวลาที่ดำเนินการวิจัย กล่าวคือในแต่ละวันหลังจากเก็บข้อมูลเสร็จแล้ว ผู้วิจัยจะกลับมาเขียนบันทึกการวิจัยอย่างละเอียด พร้อมจัดหมวดหมู่ของข้อมูลเป็นด้าน ๆ ได้แก่ สภาพทางภูมิศาสตร์ ประวัติของหมู่บ้าน สภาพความเป็นอยู่ของหมู่บ้าน โครงสร้างทางสังคมภายในหมู่บ้าน ความเชื่อ พิธีกรรม และประเพณีที่เกี่ยวกับผีซึ่งมีให้เห็นภายในหมู่บ้าน เมื่อจัดหมวดหมู่ดังที่ได้กล่าวแล้ว ผู้วิจัยจึงทำการวิเคราะห์ข้อมูลไปพร้อม ๆ กันด้วยทุกครั้ง

4.3.2 การวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับเนื้อหาของการวิจัย ในประเด็นความเชื่อเรื่องผีในชุมชนภาคเหนือ ซึ่งในส่วนนี้ผู้วิจัยได้มองชุมชนในฐานะของคนในชุมชนได้อย่างชัดเจน เพราะผู้วิจัยเป็นประชาชนคนหนึ่งในชุมชน จึงทำให้ผู้วิจัยได้ทราบเบื้องหลังความเป็นมาของชุมชน และวิถีชีวิตของกลุ่มต่าง ๆ เป็นอย่างดี ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลตามประเด็นที่ศึกษาวิจัยโดยได้กำหนดกรอบเนื้อหาไว้ แล้วจึงได้เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ การสังเกต และการสนทนากลุ่ม ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลไปพร้อมกับวิเคราะห์ข้อมูลไปด้วยทุกครั้ง เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่ถูกต้องและครบถ้วนสมบูรณ์ตามประเด็นที่ต้องการ และหากทำการวิเคราะห์ข้อมูลแล้ว เห็นว่าข้อมูลที่วิเคราะห์ได้ยังไม่เป็นที่น่าพอใจก็เก็บข้อมูลมาวิเคราะห์ซ้ำอีก เนื่องจากผู้ให้ข้อมูลเป็นบุคคลกลุ่มต่าง ๆ และรวมถึงพื้นฐานข้อมูล ระบบคิดของผู้ให้ข้อมูลต่างประสบการณ์กัน จึงจำเป็นที่จะต้องใช้ความพยายามในบางประเด็นอย่างค่อยเป็นค่อยไป เพื่อให้ได้เข้าถึงข้อมูลที่แท้จริง

4.3.3 การวิเคราะห์ข้อมูลกับการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ใช้การวิเคราะห์สลับกันไปกับการเก็บรวบรวมข้อมูลในแต่ละครั้งเรื่อยไป และข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์ทั้งหมด ผู้วิจัยได้นำมาสังเคราะห์เป็นภาพรวมในเรื่องความเชื่อเรื่องผีในชุมชนชนบทภาคเหนือ

การวิเคราะห์ข้อมูลในช่วงสุดท้าย ผู้ที่มีบทบาทในการชี้แนะและตรวจสอบให้แนวคิดที่สำคัญยิ่ง คือ คณะอาจารย์ที่ปรึกษา และกรรมการที่ปรึกษาในการทำวิทยานิพนธ์ได้ให้คำปรึกษา คำแนะนำ ตลอดจนช่วยแก้ไขในส่วนที่บกพร่อง พร้อมทั้งให้กรอบในการ

วิเคราะห์ที่ชัดเจนขึ้น จึงสามารถทำให้ผู้วิจัยนำผลการศึกษาวิจัยมาเขียนเป็นรายงานการวิจัยครั้งนี้ได้อย่างสมบูรณ์

5. ระยะเวลาที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยใช้ระยะเวลาในการเก็บรวบรวมข้อมูลประมาณ 12 เดือน โดยเริ่มตั้งแต่เดือน มกราคม 2543 ถึงเดือนธันวาคม 2543 ซึ่งแบ่งเป็น 3 ช่วงเวลา ดังนี้

ช่วงแรก เป็นช่วงที่ผู้วิจัยศึกษาข้อมูลพื้นฐานของชุมชน ทั้งข้อมูลทางกายภาพ และบริบทของชุมชน โดยการที่ผู้วิจัยนำเอกสารที่เกี่ยวข้องกับหมู่บ้านทั้งหมดมารวบรวมไว้และจัดแยกหัวข้อที่ต้องการออกเป็นหมวดหมู่ และออกไปสำรวจสภาพโดยทั่วไปของหมู่บ้านพร้อมกับสอบถามข้อมูลจากกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และชาวบ้านโดยทั่วไป เมื่อได้ข้อมูลครบถ้วนแล้วจึงนำกลับมาเปรียบเทียบข้อมูลจากเอกสารที่มีอยู่ว่ามีความเป็นจริงมากน้อยเพียงใด บ้างครั้งถ้าผู้วิจัยได้ข้อมูลไม่เพียงพอ ผู้วิจัยจะกลับไปหาข้อมูลใหม่อีกครั้งเพื่อให้เกิดความสมบูรณ์ในการจัดทำ ผู้วิจัยได้เข้าร่วมกิจกรรมของชุมชนในกลุ่มต่าง ๆ เพื่อสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน เช่น ไปงานศพ ไปงานขึ้นบ้านใหม่ งานแต่งงาน เป็นต้น เพราะผู้วิจัยถือว่างานต่าง ๆ ภายในหมู่บ้านมีความสำคัญกับผู้วิจัยมาก สมัยก่อนตอนที่ผู้วิจัยยังไม่ได้เรียนนั้นผู้วิจัยก็จะเข้าไปร่วมงานต่าง ๆ ทุกครั้งถ้าเจ้าของงานเชิญ แต่การเข้าไปร่วมงานจะเป็นการเข้าไปช่วยเหลือเรื่องเกี่ยวกับการทำอาหาร โดยจะเข้าไปเป็นลูกมือแม่ครัวอยู่ในครัวทุกครั้ง สำหรับช่วงตอนที่ผู้วิจัยเข้าไปเก็บข้อมูลนั้น ผู้วิจัยจะทำอาหารไปด้วยและพูดคุยซักถามคนที่อยู่ในครัวไปด้วย บางครั้งก็ออกมาดูเขาประกอบพิธีกรรมด้วย เช่นการเลี้ยงผีบ้าน การเลี้ยงผีปู่ย่า เป็นต้น ซึ่งพิธีกรรมเหล่านี้จะกล่าวถึงอีกครั้งในหัวข้อต่อไป ผู้วิจัยได้ใช้เวลาในช่วงนี้ ประมาณ 4 เดือน

ช่วงที่สอง เป็นช่วงที่ใช้แบบสอบถามแบบสัมภาษณ์เพื่อให้ได้ข้อมูลดังนี้

- ความเชื่อเรื่องผีในชุมชนมีอะไรบ้าง
- พิธีกรรมที่เกี่ยวกับผีในชุมชนมีอะไรบ้าง
- ประเพณีที่เกี่ยวกับผีในชุมชนมีอะไรบ้าง
- วิธีการควบคุมความประพฤติด้านต่าง ๆ ของคนโดยอาศัยความเชื่อเรื่องผี มี

ด้านใดบ้างและใช้ความเชื่อเรื่องผีอะไรในการควบคุม

- วิธีการที่ใช้ในการควบคุมความประพฤติของคนโดยอาศัยความเชื่อเรื่องผีใช้

วิธีการอะไรบ้างในการขัดเกลา และมีกลไกอะไรบ้างในการควบคุมพฤติกรรม

ผู้วิจัยใช้ระยะเวลาในการหาข้อมูลช่วงนี้นานมาก เพราะผู้วิจัยต้องทำงานควบคู่ไปกับการหาข้อมูล ผู้วิจัยได้แบ่งเวลาในช่วงเย็นหลังเลิกงานและช่วงวันหยุดในการเก็บข้อมูล เมื่อได้

ข้อมูลแล้วจึงนำมาจัดเป็นหมวดหมู่ทำการสรุปทุกครั้งในตอนกลางคืน บางครั้งถ้าผู้วิจัยเหนื่อยเนื่องจากการทำงานที่โรงเรียน หรืองานบ้านมีมากเกินไป ผู้วิจัยก็จะหยุดทำงานวิจัยเป็นช่วง ๆ ประกอบกับผู้วิจัยต้องเลี้ยงลูกอายุแค่ 2 ขวบกว่า ซึ่งถือว่าเป็นงานที่หนักมากอย่างหนึ่ง และเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ช่วงนี้ใช้เวลามากกว่าช่วงอื่น

ผู้วิจัยได้ใช้แบบสอบถามกับผู้ให้ข้อมูลทุกเพศทุกวัยดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ซึ่งในการเก็บข้อมูลช่วงนี้ผู้วิจัยได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดี อาจจะเป็นเพราะผู้วิจัยรู้จักคุ้นเคยกับทุกคนในหมู่บ้าน และผู้วิจัยมีอาชีพเป็นครู ซึ่งชาวบ้านให้ความเคารพนับถืออยู่แล้ว การเก็บรวบรวมในช่วงนี้ผู้วิจัยใช้เวลาประมาณ 6 เดือน

ช่วงที่สาม เป็นช่วงสุดท้ายในการรวบรวมข้อมูลทั้งหมดผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่จัดไว้เป็นหมวดหมู่ทั้งหมดนำมาวิเคราะห์เพื่อตอบวัตถุประสงค์ของการทำวิจัยโดยใช้เวลาประมาณ 2 เดือน ผู้วิจัยได้นำงานวิจัยของรุ่นพี่มาเป็นแบบในการจัดทำ และหางานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาอ้างอิง เพื่อข้อมูลที่สมบูรณ์ครบถ้วนตรงตามแบบของงานวิจัยที่ถูกต้อง แล้วนำไปเขียนรายงานการวิจัยเพื่อนำเสนอเป็นรูปเล่มส่งอาจารย์ที่ปรึกษา และอาจารย์ที่เป็นกรรมการผลปรากฏว่างานของผู้วิจัยไม่ถูกต้องและไม่ครบถ้วน ผู้วิจัยจึงนำกลับมาปรับปรุงแก้ไขใหม่ซ้ำแล้วซ้ำอีกจนนับไม่ถ้วน ซึ่งการแก้ไขในครั้งนี้ใช้เวลามากกว่าระยะเวลาในการทำวิจัยทั้งสามช่วง เพราะใช้เวลาเกือบถึง 2 ปี ผู้วิจัยเกิดความท้อแท้ในช่วงนี้มาก แต่ต้องทำให้สำเร็จ เพราะเสียเวลาทั้งหมดไปทั้งหมด และเสียค่าใช้จ่ายในการลงทุนในการเรียนและการทำวิจัย ซึ่งเป็นเงินจำนวนมากสำหรับผู้วิจัย ดังนั้นผู้วิจัยจึงใช้ความพยายามทุกอย่างเพื่อจะได้มาซึ่งงานวิจัยชิ้นหนึ่งที่เป็นไปตามความประสงค์ของอาจารย์ที่ปรึกษา และอาจารย์ที่เป็นกรรมการที่ปรึกษา